

Aşı Haberlerinde Dünya Sistemini Okumak: Çok Kutuplu Belirlenimcilik

SELÇUK İLETİŞİM

DERGİSİ 2022;

15(1): 389-421

doi: 10.18094/ JOSC.1020492

Nimet Önür, Ahmet Sunal

ÖZ

Günümüzde küresel şirketlerin rolleri giderek artmaktadır. Bu durum toplumlar arası ilişkilere yansımaktadır. Toplumlar; ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dönemin birbirine yakın ve uzak ilişkileriyle dünya sistemi içinde yerlerini almışlardır. Her konuda güçlü ve etkili olan ülkelerden ziyade, değişen dünya sistemi dengelerine göre, farklı konularda birleşme ve ayrışmalar ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arası değişen dengeler, hükümetlerin çeşitli konularda sürdürdükleri iç ve dış politikalarına da yansımaktadır. Ana akım medyada kamuoyu için önem arz eden konularda hazırlanan haberler ve haber belgesellerinde bu politikalar yeniden üretilmektedir. Kamu televizyon kanalları yapımındaki haber belgeselleri, bu politikalar bağlamında kurgulanan gerçekliği temsil etmektedirler. Diğer deyişle belgesel gerçekliğine hükümet politikaları yansıtılmaktadır. Covid-19 pandemi döneminde hazırlanan aşı belgesellerinde, aşının etkinliği ve güvenilirliği konularında hem aşılara yönelik kamuoyu bilgilendirilmiş hem de hükümet politikaları araçsallaştırılarak ülkelere ilişkin kanaatler yönlendirilmiştir. Bu çalışmada Alman kamu televizyon kanalı WDR'nin yapıcılığını üstlendiği ve yayınladığı "Der Impfstoff - Das Ende der Pandemie?" (Aşı - Pandeminin Sonu Mu?) haber belgeselinde, Covid-19 aşılarının temsil edilen özellikleri ve farklı ülkelerin aşılara yönelik gerçekliğin nasıl kurgulandığı dikkate alınarak, aşı haberleri aracılığıyla Almanya'nın dış politikada ülkeler arası yakın ve uzak ilişkileri okunmaktadır. Böylelikle Almanya'nın çok kutuplu küresel dünyadaki politik duruşu ve konumu, Fairclough'un söylem analizi metoduyla yorumlanarak, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Alman BioNTech aşısı başta olmak üzere Batı'da üretilen aşılar bilimsel yönden güçlü ve ön planda tutulurken, Doğu'daki aşılardan (Çin, Rusya) etkinliği zayıf ve bilimden uzak olarak gösterilmektedir. Almanya ise küresel dünyada bilimsel yönü güçlü- ve Batı dünyasıyla yakın iş birliği içerisinde gösterilerek, Doğu ülkelerinden üstün bir pozisyona yerleştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Çok Kutuplu Dünya Sistemi, Ana Akım Medya, TV Haber Belgeselleri, Covid-19

NİMET ÖNÜR

Prof. Dr.

Ege Üniversitesi

nimet.onur@ege.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5821-9465

AHMET SUNAL

Öğr. Gör.

Kütahya SB Üniversitesi

ahmet.sunal@ksbu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3407-1291

SELÇUK İLETİŞİM DERGİSİ 2022; 15(1): 389-421

doi: 10.18094/ JOSC.1020492

Geliş Tarihi: 08.11.2021 Kabul Tarihi: 24.03.2022 Yayın Tarihi: 15.04.2022

Reading The World System in Vaccine News: Multipolar Determinism

JOURNAL OF SELÇUK
COMMUNICATION 2022;
15(1): 389-421
doi: 10.18094/ JOSC.1020492

Nimet Önür, Ahmet Sunal

ABSTRACT

Today, global companies'role is increasing. This is also reflected in inter-communal relations. Societies have taken their place in the world system and the close and distant relations of the period in economic, social, and cultural fields. Rather than strong and influential countries in all matters, according to the changing world system balances, mergers and divergences emerge on different issues. The changing balances between countries are reflected in governments' domestic and foreign policies on various topics. These policies are reproduced in the news and news documentaries prepared on issues of importance to the public within the mainstream media. News documentaries produced by public-service television broadcasters represent fictionalised reality, especially government policies reflected in documentary reality. In the vaccine documentaries prepared during the pandemic, the public was informed about the vaccine's efficacy and safety, and countries' views were directed by instrumentalising the government policies. Considering the represented characteristics of the Covid-19 vaccines and how the reality for vaccines of different countries is constructed, Germany's close and distant relations in foreign policy through vaccine news are seen in the news documentary "The Vaccine - The End of the Pandemic?" produced and broadcast by WDR. Thus, Germany's political stance in the multipolar global world has been tried to be revealed by interpreting through Fairclough's discourse analysis method. It is emphasised that the vaccines produced in the West, especially the German BioNTech vaccine, are scientifically strong, while the effectiveness of the vaccines in the East (China, Russia) is shown as weak and far from science.

Keywords: Globalization, Multipolar World System, Mainstream Media, TV News Documentaries, Covid-19

NİMET ÖNÜR

Prof.

Ege University

nimet.onur@ege.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5821-9465

AHMET SUNAL

Lecturer

Kütahya SB University

ahmet.sunal@ksbu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3407-1291

JOURNAL OF SELÇUK COMMUNICATION 2022; 15(1): 389-421

doi: 10.18094/ JOSC.1020492

GİRİŞ

2019 yılının sonunda Çin'in Vuhan şehrinde ortaya çıkan koronavirüs hastalığı (Covid-19), zamanla tüm dünyayı etkisi altına alarak, devam eden bir pandemiye dönüşmüştür. Hastalığın etkisini azaltmak ve yayılımını kontrol etmek amacıyla, çeşitli ülkelerde aşı çalışmaları başlatılmıştır. Sağlık alanındaki küresel şirketler, birbirinden farklı özelliklerde olan aşı çalışmalarında adeta birbiriyle rekabete girmişlerdir. Pandemi çözülmesi gereken ortak küresel bir sorun haline gelmiştir. Küresel salgın konusunda ne yapılacağına ilişkin yaygın ve kabul gören bir epistemeye ulaşılammıştır. Dünyanın virüse karşı hazırlıksız ve deneyimsiz olması nedeniyle Covid-19 döneminde yaşama yön veren kültürel şifreler ve tedavi protokolleri belirlenememiştir. Salgın riskinin yarattığı önlemler ve aşı konusundaki müzakere süreci haber programları ve haber belgesellerinde yerini almıştır. Önceden beri HIV/AIDS gibi salgınlara küresel sağlık yönetişiyle alınan ortak kararlar uygulanmaya çalışılmaktadır. Süreç çok aktörlü ve etkileşimli birlikte yönetme ve düzenlemeyle kurulan yönetim ilişkileri ile ilerlemektedir. Alınan kararlarda ülkeler, ulusal/ uluslararası sağlık programcıları, yenilikçiler, finansman mekanizmalarını kontrol edenler, sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler yer almaktadır. Birden fazla aktörün katıldığı, zaman zaman rekabet eden ve zaman zaman birbirinin gücünü yasal çerçevelerle ve kararlara sınırlandıran bir iklim ortamında çözümler getirilmeye çalışılmaktadır (Fidler, 2010). Covid-19 pandemi sorununda da ülkeler arasında geliştirilecek küresel sağlık yönetişi ile çözüme ulaşabilmesi mümkün gözükmemektedir. Virüsün yayılımının önlenmesine ilişkin ülkelerde farklı epistemolojiler, medya üzerinden kamuoyu ile paylaşılmıştır. Küresel haberlerde geleneksel ve bilimsel halk sağlığı otoritelerinin birbirine karşıt birçok görüşleri gündeme gelmektedir. Ülkeler ortak bir görüş ve çözümde birleşememişlerse de aşı üretiminin gerekliliği konusu birleşilen tek söylem olmuştur. Covid-19 virüsünün genetiğinin yeterince bilinmemesi ile bulaşma vb. çeşitli özelliklerinin henüz tanınma sürecinde olmasından dolayı, doğru teşhis ve tedavinin ne olması gerektiği konusunda ülkeler arasında müzakere süreci gerektirmektedir. Ülkelere göre farklılaşabilen salgına yönelik ulusal politikalar geleneksel ve sosyal medya haberlerinin konusu olmuştur. Bu süreç içinde virüsün ciddiyetini göz ardı edebilecek kadar ileri giden çeşitli popülistlerin, devlet başkanlarının konuya ilişkin yaklaşımları ve tutumlarını yansıtan söylemler, küresel haber dolaşımında yerini almıştır. Koruyucu tedbirlerin ne olması gerektiği ve salgının önlenmesi konusunda haberler farklı gerekçelerle çerçevelenmiştir. Oysa neoliberal politikalardan rahatsız olan orta ve alt gelir grupların, daha yoğun çalışma koşullarında virüse maruz kaldıkları için beklenen koruyucu

önlemlere ve sağlık hizmetlerine birçok ülkede yeterince ulaşamadıkları görülmüştür. Bu memnuniyetsizlikler medya üzerinden görünür kılındığı için pandemi döneminde ana akım medyada yer alan haberlerde, hükümetlerin neoliberal politikalarından uzaklaşma eğilimi içinde oldukları yönünde açıklamaları yer almıştır. Pandemi riski karşısında kamuoyunun haber medyasına ilgisi artmıştır.

Küresel dünyanın post-truth döneminin koşulları içinde ana akım medya güvenilir haber kaynağı olma özelliğinden uzaklaşmıştır (Capilla, 2021, s. 313). Haber medyasının rolü, haber raporlarına seçilen konular, alıntı kalıpları, haberin çeşitli aktörleri, haber içeriğinin kurgulanışı yoluyla kamuoyunun tutumlarını etkileme gücüyle gerçekleşmektedir. Böylelikle medyanın yayın politikaları ve haber söylemlerinde temsil ettiği ideolojilerle haber içeriği manipüle edilebilmektedir. Bilginin stratejik kontrolü, haber söylemlerinin kontrolü anlamına gelir ki medya haber söylemleri aracılığıyla kamuoyunun algısını yönlendirmektedir. Oysa dünyada uluslararası haber akışında kuzey ve güney ülkeler arasındaki bilgi ve iletişim boşluğu, Batı'nın Doğu üzerinde egemenliğini pekiştirmiştir (van Dijk T. A., 1995). Medya, haber üretim rutinleri içinde haber konusunu öncelikle ideolojik bir kontrolden geçirerek saptamakta ve konuya atfedilen haber değerinin gereğine uyan bir içerik oluşturmaktadır. Haber söylemlerinde toplumdaki güç ilişkileri, milliyetçi ırkçı ayrımcılıklar, haberin aktörlerinin stereotipleştirilmeleri, yer verilen metaforlar ve oluşturulan haberin retorığı ile haber gerçekliği biçimlendirilmektedir (van Dijk T., 2009, s. 191- 204). Ana akım medya üzerinde siyasal gücün medya söylemlerini şekillendirmedeki bu gücü ile gündemdeki pandemi sürecine ilişkin kamuoyunun açıklama bekleyen ilgilerinin devlet kanallarında ve ana akım medyada devlet politikalarına göre biçimlendirilebilmektedir. Neoliberalizmin küresel dünyada uygulanmasıyla birçok toplumda sorun olarak devam eden ayrımcılık, dışlama, göçmen, işsizlik vb. konuları örtecek söylemler düzenlenerek hem mevcut önyargılar kullanılmakta hem de yeniden üretilmektedir (van Dijk T. A., Discourse, 1995b).

Aşı haberleri Batı'nın güçlü haber ajanslarının kontrolünde dolaşıma girmiştir. Dünyanın en önemli haber ajansları olarak Associated Press (AP), Reuters, Agence France-Presse (AFP) tüm abonelerine partizan olmayan haberler ulaştırmaya çalışmıştır. Bu alanda kamuoyu kanaatleri Twitter, Facebook vb. sosyal medya platformlarından da yönlendirilmiştir (Wang & Lu, 2022, s. 1- 3). Gelişmiş ülkelerin yönetici elitlerinin ve konuyla ilgili Batılı bilim insanlarının görüşleri veya aşılardan özellikleri, haberler programlarda yerlerini almışlardır. Bu yolla pandeminin riskleri karşısında hem kamuoyu

bilgilendirilmiş hem de şirketlerinin aşı çalışmaları ve ülkelerin pandemiyle olan mücadeleleri konusunda kamuoyunun kanaatleri yönlendirilmiştir. Covid-19 küresel bir salgın olduğu için salgın sırasında küresel haber medyası, küresel halk sağlığı ve politika bilgilerinin iletilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal medya ve ana akım medya üzerinden dezenformasyon süreci de yaşanmıştır. Ancak belirsizlikler sağlık risklerinin tanımlanması ve kamuoyu ile paylaşımı, sağlık haberciliğini öne çıkarmıştır.

Covid-19 ile ilgili kamuoyunu bilgilendirilmesi sürecinde bilim ve sağlık gazeteciliği aracılığıyla; hastalıklar, virüsler, teşhisler, tedaviler ve aşılarda bilimsel ve kanıta dayalı bilgilerin medyada temsil edilmesi söz konusu olmuştur. Bu süreç aynı zamanda kamuoyunun, hükümetlerin halk sağlığı politikaları hakkında bilgilendirilmesidir. Dolayısıyla gazeteler, TV kanalları, radyolar ve dijital haber ortamları, sağlık haberciliği kanalları olarak virüs ve tedavisi hakkında kamuoyunu bilgilendirmişlerdir. Aşılar, virüsler ve tedaviler hakkında yeterli bilgi olmadığı durumlarda, haber medyasındaki çalışan yapımcılarla politik alanı yönlendirenler, toplumun risk algısını şekillendirmektedirler. Ör. Covid-19 döneminde Hindistan medyası kamuoyunu çok az bilgilendirmiştir (Chaurasia, Joshi, & Sharma, 2020, s. 252- 253). Ana akım medya kanalları sağlık haberciliğinde hükümet politikalarına da uygun olabilecek haber içerikleri üretmişlerdir.

Haber programlarında, çoğu dünya liderleri bilimsel yaklaşımı savunurken, örneğin ABD'nin eski Başkanı Donald Trump, Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro, Nikaragua Başkanı Daniel Ortega vb. karşı bir tutum sergilemişler ve virüsün ciddiyetini küçümseyerek, sosyal mesafe konusunun bile önemli olmadığını yönünde kamuoyunu bilgilendirmişlerdir. Salgına karşı önlemlerin yetersizliğinin yanı sıra insan hakları ihlallerine kadar giden sürece göz yummalarına, yeterli ekipman olmadan sağlık çalışanlarının yaşamını riske atmayı hatta virüsün kaynağını Asyalıların taşıdığına inanmak vb. yaklaşımlarla iç politikalarındaki ırkçı ayrımcılıklarını pandemiye ilişkin paylaşımları ve açıklamalarıyla araçsallaştırdıkları görülmektedir. Virüsün kontrol altına alınmasının ekonomik açıdan maliyeti oldukça yüksektir. ABD, Gana vd. ülkelerde halk sağlığı yetkililerinin uyarılarına rağmen önlemlerin alınmasında uyulması gereken kurallarda esnek uygulamalar tercih edilmiştir. Dezavantajlı gruplara yönelik iç politikalarında ülkeler, gereken önlemleri alamadıkları için ekonomik eşitsizlikler ve güç dengesizlikleri bu dönemde daha da derinleşmiş, hazırlıksız olmanın dezavantajlarını gidermede sıkıntılar yaşanmıştır. Süreç küresel sağlık yönetişiminin adeta başarısızlığının bir sonucu gibi görünüm kazanmıştır. Ülkeler

pandemiye yönelik ortak stratejilerde birleşememişlerdir (Patterson & Clark, 2020, s. 1- 3). Covid-19 döneminde küresel sistem, birtakım belirsizlikler içinde hareket eden hükümetlerin ve hükümet dışı katılımcıların ör. yerel yönetimlerin, bölgesel ve ulusal paydaşların, ekiplerin, meslek kuruluşlarının vb. aralarında iş birliği sağlamadaki yetersizlikleriyle devam eden süreç içinde heterojen sağlık politikalarının izlendiği görülmektedir. Salgının önlenmesi için yönetim sürecine katılanların tutumları, sorunlar karşısında gösterdikleri refleksleri ve tüm olumlu ve olumsuz gelişmeler, sosyal medya ve geleneksel kitle medyaları aracılığıyla kamuoyuna aktarılarak farkındalık kazandırılmıştır. Özellikle onaylanmış ya da onay alma sürecindeki aşular, yeni varyantlara karşı önlemler vb. konusundaki gelişmeler medya aracılığıyla kitlelere duyurulmuştur.

Salgının ilan edilmesi nedeniyle, giderek daha fazla demokratik özgürlüklerin geçersiz kılınmasını haklı kılan uluslararası bir acil durum oluşturulmuştur. Anlatıdan sapan herkes uluslararası düzeyde bir komplo teorisyeni ve hatta birçok ülkede sağcı ve radikal olarak görülmektedir. Hemen hemen tüm ülkelerde, çeşitli nedenlerden dolayı tehlikeli olduğu düşünülen "internetten radikalleşme" söylentileri yayılmıştır.

2019 yılında başlayan pandeminin önlenmesi için 2020 yılının başında halen onaylanmış aşuların olmaması ve yaşanan gecikmeler, salgının önlenememesinin yanı sıra yeni varyantların ortaya çıkması çözümü zorlaştırmıştır. Süreç kamuoyu algısını, ulus devletlerin sağlık politikalarını ve koruyucu önlemlerini yetersizliğe iterken, farklı özelliklerdeki onay alan aşuların tercihi konusunun gerekçelerini de belirsizleştirmiştir. Belirsizlik ve aşuların üretim sürecindeki yavaşlık, hükümetlerin aşı üretici şirketlere olan güvenini sarsmıştır. Kamuoyunda belirsizliklerin ortaya çıkardığı endişeler, ulusal aşı üretimi yönündeki çabaları artırmış ve aşı milliyetçiliği yönünde eğilimleri güçlendirmiştir. Aşı milliyetçiliği açık ihracat yasakları veya sınırlamaları biçiminde ortaya çıkabildiği gibi, ülkelerin kendi üretimlerinin dışındaki aşılara ve aşuların üretildiği ülkelere ilişkin ana akım medya üzerinden kamuoyunun kanaatlerini yönetilmiştir.

Covid-19 aşularının adil paylaşımı için küresel bir plan yerine, aşı milliyetçiliği gösteren ülkeler, "Önce benim aşım" uygulanmalı yaklaşımı ile sorunu gidermeyi tercih etmişlerdir. Aşılarla, güvenli öncelikli erişim, aşı tamamen geliştirilmeden, test edilmeden, onaylanmadan peşin satın alma anlaşmaları, üretim öncesi anlaşmalar vb. yoluyla tedarik edilmeye çalışılmıştır. Süreç bazı aşı üreten

şirketlerin çıkarlarına hizmet eder hale de gelebilmiştir. Oysa küreselleşmiş dünyanın ekonomileri iç içedir. Aşı milliyetçiliği pandemiyi önlemede bir engel oluşturmaktadır (Abbas, 2020, s. 1- 35).

Küresel düzeyde çok taraflı platformlarda; DSÖ, G7, G20, AB ve diğer uluslararası kuruluşların kendilerinden beklenen küresel koordinasyonu ve liderlik görevini yerine getiremedikleri görülmüştür. Pandemi öncesinde küresel ekonomide çok uluslu şirketler, neoliberal uygulamalarla ulus devletlerin seçilmiş hükümetleri ve politikaları üzerinde çok etkili iken; pandemi döneminde sivil toplum örgütleri, politik oluşumlar, toplumsal hareketlere katılım gösterenler, ülkelerin kendi iç politikalarındaki geleneği erozyona uğratan değerler üreterek iç ve dış politikalara muhalefet etmişlerdir.

Birçok ülkede milliyetçi bakış açısı siyasetin merkezine yerleştirilmiştir. Sağlık, ekonomik, güvenlik ve refah politikalarına doğru bir kayış gözlemlenmiştir (Oğuzlu, 2020, s. 431- 432). Ancak mikro milliyetçiliğin yükselişine rağmen yine de büyük şirketler, uluslararası alanda Covid-19 aşısı üretimi konusunda ciddi adımlar atmışlar, dünyaya pazarlamaya çalışmışlardır. Örneğin sağlık alanında 1999 yılında birleşmiş olan İsveç merkezli Astra AB şirketi ile İngiltere merkezli ZenecaGroup şirketi pandemi döneminde "Vaxzevria" aşısını üretmiştir (AstraZeneca , 2021). Almanya merkezli BioNTech şirketi, Covid- 19 aşılarının küresel olarak daha iyi pazarlanabilmesi veya tecrübelerinden faydalanmak için ABD merkezli Pfizer ile ortaklığa gitmiştir (BioNTech, 2021).

Medya teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte çok kutuplu bir sisteme açık olan dünyada; ABD, global alandaki hakimiyetini korumak ve yükselen güç olarak nitelendirilen Çin'e karşı üstün bir pozisyon elde edebilmek için çalışmaktadır. ABD-Çin güç mücadelesinin yansımaları, kitle iletişim araçları içeriklerinde de temsil edilmekte, bu konuda kamuoyu kanaatleri yönlendirilebilmektedir. Küresel dünyanın hegemonya mücadelesi haber çerçevelerini etkileyebilmektedir. İki ülkenin küresel güç mücadelesi ekseninde diğer ülkelerin de siyasi yol haritaları zaman zaman etkilenebilmektedir. Bu durum kamu yayıncılığı yapan televizyon kanallarının haber içeriklerine yansıyabilmektedir. Pandemi döneminde ABD/ Batı ile Çin çıkışlı aşılara yönelik ülkelerin politikaları, ana akım medya içindeki kamu televizyon kanallarının hazırladıkları belgesel söylemleri veya görüntülerinde okunabilmektedir.

Çalışmanın amacı, Alman kamu televizyon kanalı WDR'nin yapımcılığını üstlendiği ve yayınladığı "Der Impfstoff - Das Ende der Pandemie?" (Aşı - Pandeminin Sonu Mu?) haber belgeselinde yer alan farklı ülke çıkışlı Covid-19 aşılarının ve aşılarla ilgili özellikler ile birlikte aşılardan ait olduğu şirketlerin ve

ülkelerinin temsilleri üzerinden Almanya'nın çok kutuplu küresel dünyadaki konumunu belirlemektir. Haber belgeselindeki aşılara ilişkin söylemler, Fairclough'un söylem analizi metodu aracılığıyla yorumlanmıştır.

İKİ KUTUPLU DÜNYA SİSTEMİNDEN ÇOK KUTUPLU DÜNYA SİSTEMİNE: ALMANYA'NIN DEĞİŞEN KONUMU

Merkantalizmin de bir sonucu olarak başta Avrupa olmak üzere, 16.yı'den bu yana dünyayı değiştiren ve dönüştüren kapitalizm, Avrupa ve ABD'den ivmelenen, dünyanın başka bölgelerindeki ekonomilerin yeniden yapılanmasında önemli bir rol oynamıştır. Dünya sistemi kapitalizmin dinamikleri üzerinden ilerlemektedir. Endüstriyel kapitalizmin yarattığı modern zamanlara kadar parçalı ve ayrı olan dünya ekonomileri, kapitalizmin gelişim aşamaları içinde farklı coğrafyalara kök salmasıyla ve çevreleme özelliğiyle kutuplaştırıcı, küreselleştirici bir özellik kazanmışlardır. Sistemin genişlemesi ve daha fazla kar ve avantaj sağlamak için ülkelerin yönetimleriyle sermaye sahipleri arasında kurulan iş birlikleri, dünya sisteminin ayakta kalmasında etkili olmuştur.

Wallerstein, kapitalizmin dünyayı dönüştürme aşamalarını dünya sistemi olarak kavramlaştırmaktadır. Dünyada başta ABD olmak üzere, rekabet halinde görünen ülkeler dünya kapitalist sistemi içinde yerlerini almışlardır. Ekonomik, kültürel ve siyasi alanda daha büyük bir yapı içinde yerlerini alarak bir sistem oluşturmuşlardır. Kapitalizmin sınıfsal çelişkileri ve Bağımlılık Okulu'nun da görüşlerinden yararlanılarak yapılan bir kavramlaştırma ile ülkeler arası ilişkiler, merkez- çevre ilişkileri içinde ele alınmıştır. ABD gibi merkez devletlerinin çevre üzerinde etkili olduğu bir yaklaşımla dünya sistemi analiz edilmektedir. Kapitalizmin geçtiği bir sonraki aşama ise 1945'ten bu yana iki kutuplu bir dünya yaklaşımıdır. Dünya sistemi kavramlaştırması, kapitalist sistemin dünya devletlerinin ilişkilerini düzenlediği varsayımına dayanmaktadır. Kapitalist sistem içindeki devletler; merkez (çekirdek) devletler, yarı çevre ve çevre devletleri olarak ayrılmaktadır. Dünya sisteminde çekirdekte bulunan toplumların lehine, çevreden merkeze doğru kaynak akması söz konusudur. Dünya sistemi, döneme göre mikro ve makro ölçekte çoklu alt sistemleri de içine almaktadır. Dünya, toplumları kapitalist birikim sürecinin etkisiyle, sistemin yarattığı sonsuz sermaye birikimi eğilimi içinde kurulan toplumlar arası dengelere göre birbiriyle etkileşim içindedirler (Wallerstein, 2004). Dünya sistemi içinde ülkeler arasında kurulan bağımlılık ve merkez-çevre ilişkileri içinde tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu bir sistem içinde ülkeler

arasında kurulan ilişkiler, kapitalizmin dünyayı dönüştürme gücünün de bir sonucudur. Dünya sistemi içinde büyük sermayelerin dünyanın belirli bölgelerinde yoğunlaşması, tek kutupluluğa geçiş sürecini hızlandırmıştır.

Sovyetlerin çöküşü sonrası ABD merkezli tek kutuplu bir dünya düzeni şekillenmiş olsa da bir süre sonra Rusya başta olmak üzere diğer Doğulu ülkeler, Batı ile bütünleşmeye yönelik dış politika anlayışını geride bırakmışlardır. “Batı Sonrası Dünya Düzeni” diye tanımlanan çok kutuplu dünya sisteminde; Rusya dışında Çin, Hindistan ve diğer güçlerin de bu sisteme dahil olduğunu söylemek mümkündür (Güneş, 2012, s. 80). Bazı ülkeler bölgesel güç olarak etkili olmakta veya belirli alanlarda ittifaklar ve dostluklar kurabilmektedirler. Devletler arası ilişkiler bu birleşme ve ayrışmalar içinde o kadar iç içe geçmişlerdir ki hiçbiri tek başına ayakta kalamaz hale gelmiştir. 21.yy’de çok kutupluluk eğilimlerini öne çıkaran üç temel etken şu şekilde sıralanmaktadır; ABD hegemonyasının sonu, Çin’in dünyanın farklı bölgelerinde yükselen gücü, diğer devletlerle olan barışçıl ve iş birlikçi eğilimlerinin de katkısıyla destek bulan barışçı eğilimlerin uluslararası siyasete etkisi ve küresel kapitalist sistemin güç yapısının tek kutupluluktan çok kutupluluğa değişen doğası (Muzaffar, Yaseen, & Rahim, 2017).

Liberalleşmenin de hız kazandığı sistemde ülkeler, yeni pazarlara girmeye ihtiyaç duymuş ve böylelikle ikili ve/veya çok taraflı ilişkiler gelişmeye başlamıştır (Çiçek, 2014, s. 9). Bu dönemde sadece ülkeler değil, uluslararası ilişkiler konusunda; küresel örgütler, bölgesel oluşumlar ve çok uluslu şirketler gibi aktörler de etkinlik göstermişlerdir (Uğur, 2018, s. 71). Süreç çok kutuplu sistemde Çin’i ön plana çıkarmıştır. 3500 yıllık geçmişinde Çin, ilk kez tüm kıtalara yatırım yapabilmektedir. Bu yatırımlar önemli endüstrilere, yer altı kaynaklarına veya altyapılara yapılmaktadır. Daha önce bunları Batı yapmaktayken, Çin şu an bu işi Batı’nın kalitesinde yapmakta ve dünyayı etkilemektedir. Yatırımları nedeniyle daha fazla ülke Çin’e yaklaşmaktadır. Çin kendi global finans kuruluşu “AIIB” (Asian Infrastructure Investment Bank) ile oluşturduğu projeleri ve kendi himayesinde yükselmek isteyen ülkeleri desteklemektedir (Sieren, 2018, s. 12). Çok kutuplu sistemi destekleyen aktörler arasında Avrupa Birliği (AB) de bulunmaktadır. Ancak AB’nin de bir kutup olabilmesi için bazı engellerin aşılması gerekmektedir. Bunlar askeri yapısının eksikliği, genç nüfus sıkıntısı ve ortak dış politika üretememesidir (Efeğil & Musaoğlu, 2009, s. 7). AB’nin uluslararası alanda, iki kutuplu döneme göre yine de daha etkin bir rol aldığı söylenebilmektedir (Uğur, 2018, s. 71). AB’nin, küresel güç çerçevesinde büyük ülkelerle olan ilişkilerine bakıldığında, ABD- AB

ilişkileri, AB'nin kuruluşundan itibaren devam ederken; Çin- AB yaklaşması 1990'ların ortalarından itibaren gelişme göstermiştir. Bunun önemli hatta başlıca nedenlerinden bir tanesi ticari sebeplerdir (Medeiros, 2009, s. 114). ABD- Sovyetler Birliği çekişmesinin son bulmasının ardından AB, Çin'le ilişkileri genişletmeye başlamıştır. 1994 yılına kadar sadece Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda gerçekleşen kısa toplantıların ardından, 1998 yılında ilk AB- Çin Zirvesi gerçekleşmiştir ve gerçekleşmeye devam etmektedir (Messler, 2012, s. 256). Ancak bazı problemler de ortaya çıkmaktadır. 2020 yılında gerçekleşen AB- Çin Zirvesi'nde, AB Komisyonu Başkanı (Alman CDU üyesi) Ursula von der Leyen, Çin merkezli şirketlerin AB piyasalarına erişebildiğini ancak Çin'in kendi piyasalarında AB merkezli firmalara erişim hakkı vermediğini belirtmiştir. Bu zirvede von der Leyen, AB- Çin ticaret ilişkilerindeki dengesizlikleri konu ederek ve Çin'in, ekonomik ve sistemik bir rakip olduğunu ileri sürmüştür (Milliyet, 2020). Böylelikle AB ile Çin ilişkilerinin çalkantılı olduğu gözlemlenmiştir. AB'nin küresel güç tanımlanmasında yaşanan belirsizlik; dış politika, güvenlik ve savunma sorunsalı dolayısıyla daha çok "sivil güç" tezi üzerine yoğunlaşılmasına sebep olmuştur. AB'nin küresel rolü daha çok; demokrasi, özgürlük, hukukun üstünlüğü, çatışmaların barışçıl yollarla çözümü, insan hakları, çevre ve iklim değişikliği gibi ortak değerlerdir (Uğur, 2018, s. 72). AB'nin kurucularından ve lokomotif ülkelerinden biri olan Almanya, 2. Dünya Savaşı sonrası her türlü güç söylemi yerine uzlaşma ve müzakereyi öne çıkartan tutum sergilemiş, dış politikasının temel dinamikleri bunlardan oluşmuştur. AB'nin "sivil güç" tanımlanması, aynı şekilde Almanya için de kullanılmaktadır. ABD ile yakın ilişki içerisinde bulunan Almanya bu tutumundan sıyrılmış, ekonomik- siyasi gücün elde edilmesi, nüfusun çoğalması ve askeri varlığın giderek daha fazla ortaya konulma çabası ile Rusya'yla gerçekleşen yakın ilişkiler; Almanya'nın dış politikasında değişiklikler meydana geldiği yönünde yorumlanmıştır (Hekimler, 2020, s. 2).

Uluslararası dengelere bakıldığında Kuzey Atlantik'in Asya'ya doğru kaydığı, Çin ve Hindistan'ın Asya'da liderliğini sürdürdüğü, ABD'nin etkisinin giderek azaldığı görülmektedir. Yükselen ülkelerin tek kutuplu dünyanın çöküşüne katkı sağladıkları ileri sürülebilir. Avrupa'da Almanya gücünün zirvesindedir ancak bazı eksiklikleri nedeniyle yeni çözümler üretmek zorundadır. Güçlendirilmiş bir AB ve güçlü Avrupa ortakları ile Avrupa politikasında belirleyici bir güç olarak varlığını sürdürmektedir (Kreft, 2015).

AB/ Almanya'nın mevcut konjonktüre bakıldığında, ABD'nin etkisinden çıktığı, zaman zaman yükselen güç Doğu ile daha fazla iş birliği içerisinde olabilmektedir. Ancak çok kutuplu dünyada ilişkiler kaygan zemin üzerinde ilerlemekte ve güç dengeleri sürekli değişebilmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışmada Alman kamu televizyon kanalı WDR tarafından hazırlanan "Der Impfstoff - Das Ende der Pandemie?" (Aşı - Pandeminin sonu mu?) haber belgeseli incelenmiştir. Belgeselde farklı ülkelerin aşıları ve aşı çalışmaları konu edilmiştir. Çok kutuplu dünya sisteminde, Alman kamu televizyon kanalındaki aşı çalışmaları söylemleri üzerinden Almanya'nın küresel sistemdeki konumu ile diğer ülkelerle yakınlık ve uzaklık ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

21. yüzyılda çok kutuplu dünyada, "ABD, Almanya ve onunla birlikte AB gelecek dönemlerde de birbirleri için en önemli ortak ve müttefik olacakları için ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda aynı ligde oynadıkları görülmektedir. Sonuçta Almanya ve ABD değişik alanlarda aynı çıkarlar peşinde koşmaktadırlar. Almanya, Avrupa ülkelerini bir üst çatıda birleştirerek AB'nin sürdürülmesinde önemli bir rolü olmakla birlikte lider içerisinde lider konumdadır (Alkan, 2000, s. 66). Böylece çok kutuplu dünyada Almanya; ABD, AB ve İngiltere gibi ülkeler arasında merkezi konumda yer alan bir ülkedir. Çok kutuplu dünyada sözü edilen bu devletler, ekonomik sosyal ve kültürel bakımdan bir bütünleşme yaratmaktadır. Pandemi döneminde ise aşı üretiminde iş birliğine gitmişlerdir.

Althusser, devletin bir ideolojisinin olduğunu, bu ideolojinin; dini kurumların, ailenin, eğitimin, partilerin, sendikaların, iletişim araçlarının (basın, radyo ve televizyonun), sanat ve edebiyatın üzerinden inşa edildiğini söylemektedir (2006). Çalışmaya konu edilen kamu kanalının haber belgeseli üzerinden Almanya'nın resmi ideolojisinin yansıtılacağı ve aşı söylemleri ile ülkeler arasındaki ilişkilere yön veren politikalarının okunabileceği varsayılmaktadır.

Haberlerde gerçeklik bir çerçeveleme ve ideoloji oluşturma bağlamında kurgulanır. Seçim rastgele değildir. Seçilen çerçevelerin toplumsal ve siyasal sorunları anlamada, tanımada büyük etkisi vardır. Diğer yandan medyanın belirli konulara vurgu yapması, o konuların önemini arttırır. İnsanların zihnindeki bilgileri harekete geçirir. Televizyon haberleri de sosyal hayatın belirli yönlerine işaret ederek insanların siyasi yargılara ulaşmalarında, onların siyasi tercihlerinde etkili olur (Gülner & Kazaz, 2014).

Belgeselde farklı ülkelerden çıkararak ortaklık kuran küresel şirketlerin aşılardan ve bu aşılardan özelliklerinden söz edilirken, haber gerçekliği ideolojik çerçeveler içinde temsil edildiği varsayılan aşılara ilişkin özelliklerin yer aldığı söylemler temsil edilen aşı gerçeklikleri üzerinden dünyadaki çok kutupluluk irdelenmeye çalışılmıştır. Haber söylemlerinde habere ayrılan yer, genişlik, kullanılan görsel ve dilsel unsurlarla inşa edilen anlamlar, kullanılan müzikler, sesler, tonlamalar vb. hepsi ideolojik bir tercih sonucudur. Çalışma niteliksel bir araştırmadır. Bir hipotez testi çalışması değildir. Niteliksel araştırmalarda, tümevarım yaklaşımıyla doğrulanan ve çalışmanın odağını belirleyen bir araştırma sorusuyla araştırma problemi oluşturulup, çalışma gerçekleştirilir. Araştırmacı esnek bir yaklaşımla; problemini tanımlamaya yardım edecek, çalışmanın odağına yerleşebilecek, türlü veri analizine açıktır. Niteliksel araştırmada araştırma sorusu, tıpkı bir pusula gibi araştırmaya yön verir. Sonuçların tartışılmasını kolaylaştırır. Bilimsel literatür ve bilimsel topluluklarla iletişim kurdurur (Costa, Souza, & Souza, 2016)

Araştırma Problemi: Ana akım medya içinde yer alan kamu televizyon kanalları, ideolojik birer araçlardır. Devletin sahip olduğu egemen ideolojiyi çeşitli medya içeriklerine yansıtmaktadırlar. Dolayısıyla bu ideoloji medyada yer alan haberler ve haber belgesellerinde de temsil edilerek toplumlar bilgilendirilmektedir. Covid-19 döneminde Alman kamu televizyonunda yer alan aşı haberleri ve belgeselleri de bu bağlamda üretilmiştir. Aşının özellikleri, bilim insanları vd. görüşler ve patentler hakkında söylemler bu doğrultuda yayınlanırken aynı zamanda pandemi ve aşılardan ilgili dış haberlerin kurgulanışı devletin resmi görüşü yönündedir. Çok kutuplu dünyada Almanya'nın konumu ve diğer ülkelerle ilişkileri aşı haberlerine de yansımaktadır. Bu çalışmadaki amaç Almanya'nın çok kutuplu dünya sistemindeki konumunu okumak olduğu için çalışma evreni olarak Alman kamu televizyon kanalları arasında örneklem olarak WDR'nin "Der Impfstoff - Das Ende der Pandemie?" haber belgeseli seçilip, amaca yönelik örneklem tekniği ile incelenmiştir.

Belgeseldeki aşılardan ilgili söylemler; **a.** Aşı ve aşı şirketleri hakkında bilgilendirme **b.** Bilim insanları, devlet başkanları, gazeteciler, STK üyeleri, kanaat önderleri vb. kişilerin aşılardan hakkındaki görüşleri **c.** Aşı patentlerinin kaldırılması hakkında tartışmalar olmak üzere kategorileştirilmiştir. Böylelikle belgesel söylemlerinin aşı hakkında yapılan bilgilendirme ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda küresel siyasetin konjonktürel bir bağlamında inşa edildiği görülmektedir. Belgeselin aşı söylemleri,

Fairclough'un söylem analizi yöntemi aracılığıyla çözümlenmiş ve elde edilen verilerle Almanya'nın çok kutuplu küresel dünyadaki konumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Haber belgeselleri gündemde olan gelişmeleri en kısa zaman ve yoldan anlatan iletişim araçlarıdır (Adalı, 1986). Belgesellerde gerçek olgulardan söz edilmekte ve kanıtlanmamış olgular ise geri planda kalmakta ya da değinilmemektedir (Nichols, 2017, s. 28). Konular, belgeler ve kanıtlar üzerinden aktarılsa da haber medyalarının politikaları söz konusudur (Parenti, 1999). Böylelikle haber belgeselleri, sosyal dünyayı izleyicilere, kullanılan dilin söylemleri aracılığıyla kanalın politikaları çerçevesinde sunmaktadır.

Eleştirel söylem analizi (ESA) bir kuram ve çözümlene metodudur; çıkış noktası toplumsal sorunlardır. Bahsi geçen sorunların altında güç, ideoloji ve baskınlık çatışmaları yatmaktadır (Ercan & Danış, 2019, s. 548).

ESA, 1970'lerin sonuna doğru gelişen Eleştirel Dilbilim çalışmalarına dayanmaktadır ve dili bir sosyal pratik olarak görmektedir. Şah, ESA'daki temel yaklaşımları incelerken; Norman Fairclough, Teun A. van Dijk, Ruth Wodak, Ron Scollon, Siegfried Jager ve Jaffer Sheyholislami gibi isimler üzerinden bu analiz yönteminin, dil ile iktidar arasındaki ilişkilere odaklanmasıyla birlikte; sosyal eşitsizlik, ayrımcılık, iktidar ve hegemonyanın dil kullanımı içerisinde nasıl vücut bulduğunu, inşa edildiğini ve meşrulaştırıldığını eleştirel bir şekilde incelediğini göstermektedir (2020, s. 210).

Fairclough, söylemi veya ESA'yı tanımlarken; dil, güç ve ideoloji arasındaki bağlantıya vurgu yapmakta ve analizin bunları ortaya çıkarmayı amaçladığını ifade etmektedir. Kısaca ESA; dil, güç ve ideoloji arasındaki bağlantıları analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir (1995, s. 23)

Fairclough ve Wodak eleştirel söylem analizinin ilkelerini sekiz kriter ile belirlemektedir (1997, s. 271- 280): a. Güç ilişkileri söylemseldir b. Söylemler ideolojik görev üstlenirler c. Söylem toplumu ve kültürü oluşturur d. Söylem tarihseldir. Yani geçmişe dayanmaktadır e. Söylem, metin ile toplum arasında aracılık yapar f. Söylem çözümlenmesi, yorumlayıcı ve açıklayıcı niteliktedir g. Söylem, toplumsal bir eylem biçimidir.

Fairclough'a göre ESA üç aşamalıdır (1995, s. 98). Üç aşamalı analiz metodunu kısaca şöyle tanımlayabiliriz; a. Metnin tanımlama kısmı b. Metnin çözümlene süreci c. Metnin bir bütün olarak analizi.

Fairclough, söylem analizinin belirli metinlere odaklanma ve metinler arasında dilin görece durağan yapıları arasında gidiş gelişlerle yapılabileceğini; gazete makaleleri, TV programları, web sayfaları, görsel metinler ve ses efektlerinin dil üzerinden analiz edilebileceğini (2003) ileri sürmektedir. ESA’da herhangi sıkı bir prosedür olmadığı belirtilerek, çalışmanın doğasına göre araştırmacıların bunu farklı şekillerde uygulayabileceği ifade edilmektedir (1993).

BELGESELİN KONUSU

Alman kamu televizyon kanalı WDR’nin yayınladığı ve aynı zamanda yapımcılığını da üstlendiği “Der Impfstoff- Das Ende der Pandemie?” (Aşı- Pandeminin sonu mu?) haber belgeseli, dünyadaki aşı çalışmaları hakkında bilgilendirme yapmaktadır.

Ocak 2021’de yayınlanan belgeselde, dönemin aşı üretiminde önde gelen ve başta Alman BioNTech şirketi olmak üzere; ABD, İngiltere ve Hindistan gibi ülkelerdeki çalışmalar gösterilmektedir. Ayrıca Çin ve Rusya’nın aşı çalışmaları hakkında da bilgilere yer verilerek, Covid-19 salgınına karşı etkin çözümlerin ancak aşı ile gerçekleştirilebileceği savı doğrulanmaya çalışılmaktadır. Belgesel ayrıca farklı ülkelerin aşı şirketleri arasında iş birliği, global ekonomik pazardaki aşı yarışları ve aşuların dünyaya dağıtımını konularını da içermektedir. Politik çekişmelerin de yer aldığı belgesel yaklaşık 44 dakikadır.

BELGESELİN KÜNYESİ

Yapımcı:	WDR
Yıl:	2021
Süre:	43 dk 39 sn
Yönetmen:	Jakob Kneser
Kamera:	Jens Schade, Steffen Bohn, Christian Eichenauer, Andre Götzmann
Kurgu:	Andreas Fennel
Anlatıcı:	Simon Roden
Müzik:	Paul Rabiger

HABER BELGESELİNDEKİ AŞI SÖYLEMLERİNİN ANALİZİ

a. Aşı ve Aşı Şirketleri Hakkında Bilgilendirme

0.03 (Anlatıcı): "Milyonlara umut ışığı. Aralık ayında (2020) beklenenden daha erken bir tarihte, bizde ilk Covid-19 aşısına onay verildi. Almanya'da da şimdi aşı vurulacak. Bu başarıyı Alman BioNTech firması sağladı. Yaklaşık 2 milyon insan (dünyada) bu virüsten dolayı hayatını kaybetti."

Bu söylemde çok tehlike arz eden virüs karşısında oluşan kaos ve belirsizlikler, ülkenin kendi üretimi olan aşı ile aşılabileceği umudu verilmeye çalışılmaktadır. BioNTech aşısına "kurtarıcı" bir misyon yüklenmiştir.

2.07 (Anlatıcı): "Mainz/ Almanya. Burası bir biyoteknoloji şirketinin merkezi. Bir yıl öncesine kadar, sadece bu sektörde olanlar tarafından biliniyordu. Start-up BioNTech, kansere karşı yenilikçi ilaçlar üretiminde tanınıyor. 2020 Ocak ayında, pandemi başlangıcından hemen sonra, firma kurucusu Uğur Şahin şu ana kadar yapılan çalışmaları/ araştırmaları durdurup, bütün enerjisi yeni hedefe odakladı: Virüse karşı aşı."

Aşığı üreten şirket hakkında kamuoyu bilgilendiriliyor görünse de şirket tanıtılmış ve şirketin gücü ve yetkinliği ile ilgili olumlu bir imaj yaratılmak istenmiştir. Bu yolla topluma bir umut vadedilmeye çalışılmıştır. Kanser gibi tehlikeli bir hastalığa bile çözüm getirebilecek zor çalışmalar yapacak kadar güçlü başarılı bir şirkete sahip olduklarını, bu şirketin küresel bir salgını etkisiz kılacak bir süreci başlattığı anlamı inşa edilerek, adeta vatandaşına sahip çıkan, vatandaşıyla bütünleşmiş bir hükümet vurgusu söz konusudur.

3.02 (Anlatıcı): "Avrupa ve ABD'nin aşıya verilen izni sonrasında BioNTech şirketi personelleri, daha fazla aşı üretmek için hararetle çalışıyor. Çünkü herkes bu aşığı istiyor (dünya istiyor)! Yeni teknoloji, 'Messenger- RNA' aşısını."

Dünyada aşı konusunda Almanya'nın BioNTech şirketiyle, yeni teknolojiyle üretilen bir aşı çalışmalarına sahip olduğu, dünyanın merkezindeki güçlü ülkelerin bu aşığı onaylandığı ifade edilerek, bilimsel çalışmalarda Almanya'nın üstünlüğüne ve başarısına gönderme yapılmaktadır. Medyanın çeşitli haber programlarında da kamuoyunun bilgilendirmesi ile iş birliğine giden BioNTech şirketi, Amerikan Pfizer şirketi ile BNT162b2 kodlu aşı sürecini birlikte yürütmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nden "acil kullanım onayı" alınmıştır. Diğer yandan global alanda kalite standartlarını belirleyen Avrupa ve ABD'nin aşıya onay vermesi, aşının kalitesini destekler mahiyettedir. Bu aşığı herkesin istediği vurgulanarak, aşıya olan talebin yüksek olduğu için

şirket elemanlarının yoğun bir şekilde çalıştığı ifade edilmektedir. Böylelikle diğer aşılara göre “daha nitelikli” algısı oluşturulan aşığı tüm dünyaya servis etmek için yoğun emek sarf edildiği mesajı verilmektedir. Dünyayı kurtaracak aşı BNT162b2 kodlu aşıdır.

3.33 (BioNTech Kurucusu Dr. Uğur Şahin konuşuyor): “Projemizi (aşı geliştirme) ‘Lightspeed’ olarak adlandırdık. Kestirme yol almayacağımızı da tanımladık. Sadece hızlı olmak istedik, çünkü kaybedilecek zamanımız yok. Hiçbir adımı yok saymıyoruz.”

Bilim insanı olan şirket sahibinin görüntüsüne ve konuşmasına yer verilmesi, bilim insanının ve bilimsel bilginin güvenilirliğine de gönderme yapılmaktadır. Süreci hızlandırmak, insanları bu salgından kurtarmak için ciddi bir duruşun olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır. Şirketin kurucusu kestirme yol alınmadığını ve hiçbir adım yok sayılmayacağını altını çizmektedir. Belgesel girişinde dünyada virüsten dolayı iki milyon insan kaybı yaşandığı vurgusu yapılmıştır. Belirtilen rakamdaki can kaybının ciddiye alındığını, “Kaybedilecek zamanımız yok.” ifadesini desteklemektedir. Bu söylemler hem insanlarda BioNTech aşısına güven oluşturmakta hem de şirketin kurum kimliğinin ve imajının yüceltildiğini göstermektedir.

3.48 (Anlatıcı): “Aşının geliştirme aşamasında BioNTech, aşığı dağıtmak için Amerikalı büyük ilaç şirketi Pfizer ve Çinli üretici Fosun şirketiyle çalışmaktadır.”

Tüm dünyada BioNTech aşısının dağıtım altyapısının kurulmuş olduğu vurgulanmaktadır. BioNTech (Alman) aşısının tüm dünyaya dağıtılabileceği, ABD’li Pfizer şirketi ve Çinli Fosun şirketiyle çalışılmaktadır ifadesiyle vurgulanmaktadır. Burada öne çıkan, BioNTech şirketi üzerinden Almanya’nın biyoteknolojideki gücüdür. Çinli şirketin BioNTech şirketinin dağıtım kolunda yer alması, dolaylı yoldan Çin’in Almanya’nın altında pozisyonlanması anlamına da gelmektedir.

4.03 (BioNTech Kurucusu Dr. Uğur Şahin konuşuyor): “Normalde bu aşılar üretildiğinde, genellikle geride kalınıyordu ve ilk önce kontrol ediliyordu, aktif bir aşı var mı diye. Biz paralel ilerledik. Yani partnerlik kurduk, bu partnerlikler bize aşığı üretmemizi ve hazır hale getirmemize sağladı. Dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun.”

Aşının küresel rekabette üstün gelmesine yönelik hızlı ilerlemesine güvenilir bir kanıt olmasını pekiştiren diğer bir açıklamadır. Şirketin küresel bir gücü ve güveni açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır. Aşı elde etme yöntemindeki hız konusunda ve aşamaların yasal prosedürlere uygunluğunun kanıtı, küresel partnerlerin

olmasıdır. Burada kastedilen partner, BioNTech şirketinin ortağı Pfizer'dir. Dolaylı olarak Pfizer'in imajına da gönderme yapılmaktadır.

4.24 (Anlatıcı): "BioNTech dışında dünyada yaklaşık 200 araştırma grubu bulunuyor. Ocak 2020'den beri Covid-19'a karşı aşı geliştirme çalışması içerisinde. Amerikalılar ve Avrupalılar dışında Çin, Rus ve Avustralyalılar da aşı geliştirme yarışında varlar. Normalde aşı geliştirme çalışmaları yıllar sürüyor. Ancak insanlık bu sefer o kadar bekleyemeyecek".

Dünyanın ocak ayından itibaren 200 araştırma grubu ile bu büyük salgın tehlikesine karşı birbiriyle rekabet eder bir mücadele halinde olduğunu, Almanya'nın da bu mücadelede ön planda olduğu gösterilmektedir. Aslında ülkelerin aşı geliştirme rekabetine girmek zorunda kaldıkları da belirtilmektedir.

4.53 (Anlatıcı): "Hükümetler milyarlar harcıyorlar araştırmalara".

Buradaki hükümetlerin hangi ülkeye ait olduğu belli değildir ancak aşı üreten ülkeler olduğu ve aşı üretiminin pahalı olduğuna gönderme yapılmaktadır.

5.09 (Anlatıcı): "Aşı çalışmaları küresel güç çatışmasına dönüştü. Propaganda savaşına."

(Arka planda Çinli bir üst düzey yetkiliye yer verilen sahneden sonra Trump yeniden gösterilmekte)

Belgeselde de söz edildiği gibi, aşı çalışmaları salt bilimsel alanda küresel rekabet değil, aynı zamanda ekonomik bir mücadele alanı yaratmaktadır. Çin'in yükselen ticari potansiyelinden Almanya'nın da rahatsız olması ya da ABD'nin yanında yer alma politikasının gereği, Çin geri plana itilmeye çalışılmaktadır. Alan her ne kadar bilimsel çalışmaların sürdürülmesini ifade ediyorsa da "pastadan pay alma" yarışına ve ekonomik bir savaşa dönüştüğü görülmektedir. Çin'i temsil eden üst düzey yetkili geri planda gösterilerek, önemsiz bir aktör konumuna yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum aynı zamanda Çin ile olan uzaklığın da bir ifadesidir. Sahne bittikten sonra tekrar merkez konumdaki lidere (Trump'a) yer verilmesi, mücadelede ABD'yi merkezde görme eğilimini bir göstergesidir.

9.33 (Anlatıcı): "Siyasi baskı yüksek. Bilimsel titizliğin ve güvenliğin saf dışı kalacağı endişesi büyük (Arka planda Rus hükümet toplantısı gösterilmekte). Rusya, Faz- 3 aşamasında binlerce kişinin testi eksik olmasına rağmen bir aşığı onayladı (Kendi aşıları). Bu uluslararası kurallarla çelişiyor."

Bu söylemde Rusya'nın aşısındaki deneme fazlarının eksiklikleri olmasına rağmen aşılama yapılmasının yanlışlığına dikkat çekilerek, eleştiri getirilmektedir. Bunlardan sadece Rusya aşısı konu edilmektedir. Oysa DSÖ'nün verilerine göre dünyada Türkiye'nin de dahil olduğu 12 Kasım 2020 tarihi itibarıyla 212 aşı çalışması devam etmekte ve bunlarda sadece 11 aşı adayı üçüncü faza geçmiştir. Bunlardan söz edilmemiştir. Çünkü hedefte Rus aşılarının değersizleştirilmesi vardır. Aşı çalışmaları içinde koronavirüse karşı ilk olarak Rus Sputnik V aşısı duyurulmasına rağmen, Batılı başkentler Moskova'nın yaptığı açıklamayı bilimsel değil, politik olarak değerlendirmişlerdir. Batılılar Rusya'nın gücünü ve etkisini artıracakları hamlelere izin vermenin doğru olmadığını ve bu sebeple de Sputnik V'e karşı tedbirli olmaları gerektiğini düşünmektedirler (Köremezli, 2021, s. 241-242). Sputnik ismi Batılılar için başka bir anlam daha taşımaktadır. Daha önce Ruslar tarafından gerçekleştirilen Sputnik uzay programı, Batılılar için büyük korku yaratmıştır. SSCB tarafından uzaya gönderilen ilk uydu "Sputnik" ABD için travma olmuştur. Ruslar uzay yarışındaki başarısını dünyaya göstermiştir (Bulduk, 2006, s. 61). Putin, Sputnik V aşısıyla dünyaya tekrar zafer mesajı iletmiştir (Rescheto, 2020).

9.58 (Anlatıcı): "Çin askeri ve sağlık personellerini aşıyor (Çin aşısı gösterilmekte). Ancak klinik testler bitmemiş durumda."

Diğer eleştiri getirilen ülke de Çin'dir. Çin aşısı görece Pfizer-BioNTech aşısı karşısında değersizleştirilmektedir. Böylelikle Çin aşı çalışmalarının bitmediği ve küresel bir güç olarak rekabet edildiği ancak aşı ticaretinde güçsüz olarak temsil edilmektedir.

10.30 (Anlatıcı): "Bu yarışın sonunu BioNTech ve Pfizer karar verecek. En azından Batı dünyasında. Bu görüntüler tarih yazıyor (Yaşlı bir kadın aşı vurulurken görüntüsü). Aralık ayının başında (2020), acil durum sonrası Büyük Britanya'da, 90 yaşındaki Margaret Keenan'a ilk BioNTech aşısı vuruluyor." (Sağlık çalışanları tarafından alkışlanma görüntüsü, yaşlı kadından mutluluk gözyaşları)

BioNTech (Alman) ve Pfizer (Amerikan) şirketleri ortaklığının yarışı belirleyeceğine olan vurgu, Batı dünyasında Almanya ve ABD'nin küresel eğilimleri yönetme gücünü dolaylı olarak öne çıkarmaktadır. Diğer yandan Almanya ve ABD küresel ortaklığını ve gücünü de vurgulamaktadır. Henüz aşı çalışmaları devam ettiği bu dönemde yaşlı bir kadına (Margaret Keenan) aşı yapılma görüntüleri, salgının yaşlıları hedef aldığı gerçeğini izleyicilere hatırlatılmaktadır. Alkışlanan Margaret Keenan görüntüsüyle, belgeselde İngiltere'nin tedavi ve önlem konusundaki öncülüğüne yer verilmiş olmaktadır. Böylelikle Pfizer şirketiyle ABD, BioNTech şirketiyle

Almanya ve ilk aşılama çalışmalarıyla İngiltere'nin çabasına getirilen vurgulamayla dönem itibariyle üç ülkenin salgına karşı çaba ve önlem konusunda birbirine yakınlaşmış oldukları sonucuna ulaşılabilir.

11.15 (Anlatıcı): "Kanada ve ABD'deki yetkililer de bu aşıya yeşil ışık yakıyor (BioNTech). Şu ana kadar şirket, ABD'ye 200 milyon doz aşı gönderdi. Temmuz ayına kadar 70 milyon daha gönderilecek (Mutlu insanlar görüntüsü)."

Bu aşının önemi ve güvenilirliği bir kez daha ortaya konulmaktadır. Belirtilen iki ülkenin bu aşığı tercih ediyor olmasıyla hem aşıya değer atfedilmiş olmakta hem de Kanada, ABD ve Almanya olmak üzere üç ülkenin yakınlığı ve dayanışmasına gönderme yapılmaktadır.

11.46 (Anlatıcı): "Noel'e kısa bir zaman kala ABD'de ikinci aşı, Moderna da (ABD merkezli şirketin aşısı) onaylanacak. Üretici bilgileri doğrultusunda mRNA aşıları BioNTech yüzde 95 ve Moderna ise yüzde 94 koruma sağlıyor."

ABD'nin gücü yine öne çıkartılmıştır. Pfizer ve BioNTech şirketleri iş birliği ile üretilen aşının dışında aynı teknoloji ile üretilen Moderna aşısına değinilerek, ABD'nin gücü yüceltilmektedir. Tüm ülkelerin aşılardan daha önde oldukları ileri sürülerek, ABD'ye olan yakınlık vurgulanmaktadır

12.12 (Anlatıcı): "Büyük Britanya'da şu an üçüncü aşı onay aldı. Oxford Üniversitesi ve AstraZeneca firmasının aşısı. Bu aşı yüzde 70 koruma sağlıyor."

Burada küresel güç olarak üçüncü bir ülkenin, İngiltere'nin aşısından söz edilmektedir. İngiltere'deki AstraZeneca aşısının güven düzeyi yüzde 70 olarak belirlenmiş. Bu durum Almanya'nın İngiltere ile olan orta seviyeli ilişkisini de göstermektedir.

38.38 (Anlatıcı): Çin aşılarının gelişmekte olan veya üçüncü dünya ülkeleri tarafından alındığı belirtilerek, "Ve Çinli aşı teklifleri kabul ediliyor. Aralık (2020) ayının sonunda Fas ve Mısır'a ilk siparişler ulaşıyor. Bunlar Çin'de onaylanan 'Sinopharm' aşıları."

Çin aşılarna, burada ve önceki söylemlerde belirtildiği üzere, Asya ve Afrika'nın çeşitli ülkelerinden sipariş verildiği görülmektedir. Bu yolla Çin, Batı dünyasından ayrıştırılmaktadır. Çünkü Batı ülkeleri, Çin aşısını hem güvenilir bulmamakta hem de aşının özelliğine güvenmemektedirler. Bu durum aslında, Çin'in bilimsel çalışmalarına olan güvensizliği vurgulamakta ve aşı ticaretindeki güvensizliğe dikkat çekmektedir.

b. Bilim İnsanları, Devlet Başkanları, Gazeteciler, STK Üyeleri, Kanaat Önderleri vb.

Kişilerin Aşılarda Hakkındaki Görüşleri

4.57 (Dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın mitingde konuşma sahnesi): "Yakın zamanda dünyanın eczanesi olacağız. Dünyanın bir numaralı ilaç üreticisi."

Küresel dünyanın önemli aktörlerinden olan Trump, taraftarlarıyla güçlü bir konumda resmedilmektedir. Oldukça güçlü bir pozisyonda aşı çalışmalarının devamının geleceğine vurgu yapılmaktadır. Amerika'nın dünyanın eczanesi olması açıklamasına haber belgeselinde yer verilmesi, Almanya'nın ABD ulusal çıkarlarını resmi bir görüş olarak onayladığı biçiminde yorumlanabilir.

5.05 (Dönemin Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in halka seslenişi): O yüzden bizim şöyle bir görevimiz var, dünya çapında birlikte hareket etmek."

Almanya Şansölyesi Merkel de aynı birlikteliği yineleyerek, Trump'ın söylediklerine destek oluşturmaktadır. Açıktan ABD ile birlikte hareket edilmesini ifade etmese de Trump'ın söyleminden sonra gelen "birlikte hareket etme" beyanı, Amerika ve Almanya birlikteliği şeklinde yorumlanabilmektedir.

5.17 (Dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın mitingde konuşma sahnesi): "Neredeyse başardık. Yıl bitmeden (2020) ilk aşımızı sunacağız."

Küresel güç konumunda bulunan ülke liderinin gövde gösterisine ve aşı sürecinin tamamlanma aşamasına yer verilerek ABD yüceltilmektedir. Bu ülkenin yüceltilerek belgeselde konumlandırılması, Almanya-ABD yakınlığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

6.53 (ABD'de bulunan 'Inovio Pharmaceuticals' start-up şirketinin Alman İlaç Geliştirme Müdürü Katherine Schultheis konuşuyor): "Herkes şu an Covid- 19 konusunda ağır politize edilmiş durumda. Bu durumu çalışmalarım için görmezden gelmeye çalışıyorum. Doğru söylemek gerekirse, bu durum büyük bir rol oynamıyor. Çünkü araştırma kapsamında uygulamamız gereken adımlar, yapılması gereken adımlardır. Bu konuda kısa yollar seçemeyiz. Politik baskıyı hissediyoruz ama günlük çalışmalarımızda bu durum arka plandaki konulardan biri."

ABD Savunma Bakanlığı tarafından desteklenen Güney Kaliforniya'daki 'Inovio Pharmaceuticals' start-up şirketinin Alman İlaç Geliştirme Müdürü Katherine Schultheis, olağanüstü durum nedeniyle, politize olan

halkın ivedi beklentilerine rağmen aşının elde edilme sürecinde yapılması gereken faz uygulamalarını atlamadan gerçekleştirmeye çalıştıklarını ileri sürmektedir. Bu durum ağır politik baskılara rağmen bir Alman bilim insanının bilime verdiği önemi göstermektedir. Hem ABD'nin hem Almanya'nın aşı konusunda güvenilirliği pekiştirilmektedir.

37.53 (Die Tageszeitung gazetesi Yazarı Ulrike Hermann konuşuyor): "Çinliler, güney ülkelere uygun aşı üretiyorlar. Burada soğuk zincirlere gerek yok. Çinliler, sağlık alanı için de 'İpek Yolu' çalışması içerisindedir."

Küresel dünyanın kuzey ve güney ayrımının bu söylemlerle gönderme yapıldığı görülmektedir. Çin'in güneyde bulunan ülkeler üzerindeki gücü gösterilmektedir.

38.14 (Die Tageszeitung gazetesi Yazarı Ulrike Hermann konuşuyor): "Bu bölgelerde (Çin'in iş birliği yaptığı ülkeler) kredi anlaşmaları yapılıyor, örneğin şöyle, 'Biz size bir milyar vereceğiz, siz ise verdiğimiz bir milyar ile Çin aşısı alabilirsiniz.' Bu durum Batılılar için fazla hoş değil çünkü böylelikle orta vadede uluslararası aşı diplomasisi ortaya çıkıyor."

Bu söylemle Almanya'nın Batılı ülkelerle bütünleşme, Doğu'yu temsil eden Çin ile ayrışma içinde olduğu görülmektedir. Batı'nın Çin'in tutumunu onaylamadığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla Batı ve Batılı olmayan ülkelerle olan ilişkilerdeki mesafeye dikkat çekilmektedir. Çin'in ekonomik destek verdiği ve böylelikle nüfuzunu artırma girişimi konusunda stratejilere de bir vurgu söz konusudur. Çin'in girişimciliği, Batı tarafından tedirginlikle karşılanmaktadır.

40.04 (Alman Etik Kurulu Üyesi Alena Buyx konuşuyor): "Almanya ve Avrupa'nın, dünyanın farklı bölgelerine aşılardan hızlı dağıtım konusunda inisiyatif almalarını doğru buluyorum."

Almanya ve Avrupa'nın küresel salgın riskinden kendilerini kurtarabilmek için küresel aşı politikalarını yönetmeleri ve inisiyatif almaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Batı'nın küresel alandaki egemen pozisyonunu koruması gerektiği alt mesajını taşımaktadır. Bu durum Çin'in girişimciliğinin de önüne geçmek için stratejik bir yaklaşımdır.

c. Aşı Patentlerinin Kaldırılması Hakkında Tartışmalar

35:21 (Anlatıcı): "Güney Afrika ve Hindistan, pandemi döneminde aşı patentlerinin kaldırılmasını istiyor. Böylelikle daha fakir ülkeler ucuz bir şekilde aşı üretebilecek."

Burada gelişmekte olan ve üçüncü dünya ülkelerinin çaresizliği gösterilmekte. Bu ülkeler, başta Batılı ülkeler olmak üzere merkez ülkelerin yardımlarına muhtaç durumdadır.

35.35 (Hintli bir bilim insanı konuşuyor): "Çok uluslu ilaç şirketlerinin, ABD'de çok güçlü lobileri bulunuyor. Bunların hükümetlere büyük etkileri var. Avrupa'da da ilaç lobisi çok güçlü ve etkili."

Hintli bilim insanının belgeselin sonuna doğru yer alması manidardır ve ötekileştirmenin bir göstergesidir. Üretilen aşılarda çok uluslu şirketlerin ve ilaç lobilerinin kontrolünde olduğunu ve hükümetlere etki edildiğini ileri sürmektedir. Bu bilinen gerçeğin ulus devletlere etki ettiği ve bu bağlamda devletlerin de ticaretle birbiriyle etkileşim kurabildikleri ileri sürülmektedir.

35.46 (Anlatıcı): "Patentler ilaç şirketlerine büyük paralar kazandırıyor ve fiyat politikalarını da kontrol edebiliyorlar. Ancak bu şirketler devletler tarafından destekleniyor, milyarlarca sübvansiyon alıyorlar".

İlaç şirketlerinin (Batı merkezli şirketler) küresel alanda yükselen gücü gösterilmektedir. Söylemde ayrıca zengin ülkelerin bu sübvansiyonları karşıladıkları gösterilerek, güçleri hissettirilmektedir.

37.34 (Anlatıcı): "Fakir ülkelere yardım enteresan bir şekilde, pandeminin bir yıl önce başladığı, Çin'den gelebilir (Sinovac arka planda görüntüde). Sinovac gibi firmalarda klinik araştırma sonuçları eksik kalıyor ama kolay depolanabilen aşılarda ürettiler (BioNTech'e göre daha çok kolay depolanabiliyor)."

Küresel dünyanın fakir ülkelerinin aşısı olarak tanımlanan Çin Sinovac aşısı ile ilgili açıklamalar, aşının "faz"larının eksik kaldığı yönündedir. Ayrıca Çin ile merkez ülkelere uzak olan fakir ülkeleri arasında ilişki kurulmaktadır. Çin, aşı patentlerini vermeyen Batılı ülkelere karşı ürettiği ucuz aşıları bu ülkelere ihraç ederek, nüfuzunu hissettirmektedir.

38.07 (Anlatıcı): “Son aylarda özellikle Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu’da Çinli şirketler ve politikacılar çok aktif.”

Bu söylemde ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinin, Çin’le ilişkilerinin daha aktif olduğu; AB üyeleri ve ABD gibi ülkelerle ise uzak olduğu ifade edilmektedir. Batılı ülkelerinin aşıları burada mevcut koşullardan dolayı kullanılmadığı veya patentlerin kaldırılmadığı için Çinli diplomatlar bu boşluğu doldurarak, yakın ilişkiler kurma girişiminde bulunmaktadır.

SONUÇ

Haber belgesellerinde kamuoyunda amaçlanan anlamı inşa edebilmek için birtakım kodlamalar ile yaratılmış söylemlerle konu çerçevelenerek gündeme ilişkin detaylı açıklamalar getirilmektedir. Böylelikle izleyicinin konuya bakış açısı hem sınırlandırılmakta hem de amaçsal olarak haberin hikayesinde ilave edilen ya da dışarıda bırakılan fragmanlarla yönlendirilmektedir. Söylemi oluşturan parçaların dikkatlice seçildiği bilinmektedir. Haber belgeselinin kurgusunda yer verilen bileşenlerin hiçbiri rastlantısal değildir.

Belgeselde temsil edilen aşılar ve aşı üreten ülkelere ilişkin açıklamalarla Almanya’nın çok kutuplu küresel dünyadaki duruşunu yansıtan, egemen ideolojisini destekleyen içeriklere yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla hem kamuoyu bilgilendirilmiş hem de bu belgesel üzerinden hükümet politikaları yeniden üretilmiştir. Haber belgeseli politik olarak araçsallaştırılmıştır.

Belgeselde yer alan aşı söylemlerine göre BioNTech, Almanya’nın aşısı olması dolayısıyla söylemlerde Almanya’nın aşı milliyetçiliğinin öne çıktığı görülmektedir. BioNTech ve Pfizer iş birliği ve Almanya’nın DSÖ’den aldığı aşı onayının da sonucu olarak, ABD ve Almanya’nın yakınlıkları ve iş birliği halinde oldukları dikkat çekmektedir. Ayrıca Çin’in Fosun dağıtım şirketi ile kurdukları ticari anlaşma gereği, dünyanın her yerine de dağıtım yapabilecekleri ima edilerek aşı konusunda küresel dünyada Almanya ve ABD birlikte merkezi bir konuma yerleşmiş olmaktadır.

Almanya’nın ABD ile olan yakınlığı, belgeselin başında dönemin ABD Başkanı Trump’ın görüntü ve konuşmalarıyla gözlemlenmektedir. ABD kadar diğer Batılı ülkelerin de BioNTech aşısı siparişleri, Batılı ülkelerin dostluğunu göstermektedir. Batı merkezli aşılar, Batılı ülkeler arasında paylaşılarak, Doğu ülkeleriyle ayrılaşmaya gidildiği görülmektedir.

Güney Kaliforniya'da bulunan ve ABD Savunma Bakanlığı tarafından desteklenen 'Inovio Pharmaceuticals' start-up şirketinin İlaç Geliştirme Müdürü Alman Katherine Schultheis, ABD'de deki aşı çalışmaları hakkında bilgi verirken görüntüde yer alması, ABD ve Almanya arasındaki yakınlığın ifadesidir. Batılı şirketlerin ürettikleri aşının koruma oranlarının birbirine yakın olduğunun öne çıkarılması ise Batı'nın bilimsel üstünlüğü ve bu ülkeler arasındaki yakınlığını temsil etmektedir. Ancak belirtilen aşı etkililiği rakamları, Almanya'ya yakınlık bakımından ABD'ye göre İngiltere'nin biraz daha geri planda kaldığı görülmektedir. Bu sonuca Almanya ve İngiltere arasındaki geçmiş ilişkilerin bir yansımasının da etkisi söz konusu olabilir.

Birleşik Krallık ile AB arasında ilişki sürekli sorunlu ve mesafeli olmuştur. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması sonrası Almanya/ AB ile İngiltere arasında daha da açıldığı söylenebilir (Aras & Günar, 2018, s. 90). Ancak yine de 27 Avrupa ülkesi dahil olmak üzere dört birinci dünya ülkesinin diğer ülkelere göre daha yakın ilişkiler içinde oldukları görülmektedir. Bu durum küresel dünyanın merkezindeki ülkelerin birbiriyle dayanışma halinde oldukları yönünde bir yorumu olası kılmaktadır.

Çin ve Rusya'da üretilen Doğu merkezli aşılardan, Batı'da üretilen aşılardan kadar bilimsel olarak güvenilir ve güçlü olmadıkları ifadesi ile Batı'nın bilimsel gücü öne çıkarılmış olmaktadır. Dolayısıyla Batı ülkeleriyle Doğu ülkeleri arasında bir ayrışma söz konusudur. Ayrıca BioNTech'in küresel dünyanın Doğu ülkelerine dağıtım yapan Çinli Fosun şirketi ile anlaşmış olması, Batı'nın Doğu ülkelerine olan üstünlüğünün diğer bir göstergesidir. Rus aşısı ile ilgili olarak belgeselde, Rus hükümet toplantısı gösterildiği ve siyasi baskının yüksek olduğu belirtilmektedir. Rusya'nın Faz- 3 aşamasında binlerce kişinin testi eksik olmasına rağmen, aşının onaylanması konusu uluslararası kurallarla çelişmektedir. Bu durumun vurgusu, küresel dünyada Rusya'nın bilimsel ve politik gücünü kamuoyunda zayıflatma girişimi olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda Rusya ile Almanya ve Batı ilişkilerindeki mesafenin de bir göstergesi olmaktadır.

Doğu'daki bir başka güç olan Hindistan'daki aşı çalışmaları için ise Batı'dan destek alındığı yönündeki söylemler hem Batı'nın bilimsel üstünlüğünün hem de Doğu ve Batı ülkeleri arasındaki mesafenin göstergesidir. Ayrıca Doğu ülkelerinin Batı'dan destek almadan çalışma yapamayacakları yönünde bir algı yaratılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Ulrike Hermann'ın, "*Çinliler, güney ülkelere uygun aşı üretiyorlar...*" ifadeleri, Çin aşısı Sinovac'ın yetersiz ve güvenilir olmadığı, dünyanın ötekileri

sayılan fakir ülkelerin aşısı olduğuna dair temsil edilmektedir. Burada hem aşı hem de Çin ve ihracat yapması muhtemel ülkeler değersizleştirilmektedir. Çin'in Almanya ve merkez Batı ülkeleriyle uzak ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca son aylarda özellikle Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu'da Çinli şirketler ve politikacılar çok aktif söylemiyle, Çin'in ilişki içerisinde olduğu ülkeler adeta betimlenmektedir.

Almanya'nın küresel alandaki ekonomik gücünü büyütmek için stratejiler oluşturduğu söylenebilir. Bunun için çok kutuplu sistemdeki güçlerin anlaşması Almanya'nın avantajıdır. Örneğin Trump döneminde ABD- Çin arasında ekonomik gerilim yaşanmıştır. Almanya bu iki devin normalleşme sürecine girmesiyle iş birliğine dayalı çok taraflı ekonomik sistemi koruma taraftarıdır (Jager & Kaler, 2021). Sonuç olarak belgeseldeki aşılara ilgili açıklamalar, Almanya'nın çok kutuplu dünya sistemindeki konumu, ABD başta olmak üzere Batılı güçlü devletlerle küresel dünyanın merkezinde yer almaktadır. Ayrıca Almanya'nın Avrupa'da merkezi bir güç olarak, bilimsel üstünlüğü ile dünyaya yenilikler sunan bir ülke konumunda bulunduğu ve hümanizm odaklı bir dış politika anlayışı sergilemekte olduğu görülmektedir. Çin; Rusya ve üçüncü dünya ülkeleriyle daha uzak ilişkiler içerisinde. Böylelikle Almanya'nın ABD'ye sıcak ilişkisini sürdürdüğünü ve Doğu'ya (Çin, Rusya) karşı mesafesi doğrulanmış olmaktadır.

EK1

Almanya'da kullanımına başlanan aşılardan bilgileri şu şekildedir (Paul Ehrlich Institut, 2021);

AÇIKLAMA/ İSİM	HASTALIK/ MADDE GÖSTERGE GRUBU	PAZARLAMA YETKİSİ SAHİBİ	AŞI TİPİ	ONAY NUMARASI	ONAY TARİHİ
Comirnaty	Covid- 19 aşısı (mRNA) 5 ila 11 yaş aralığı kullanımı için uygundur (10 µg) 12 yaşından itibaren uygundur (30 µg)	BioNTech Manufacturing GmbH	Mono	EU/1/20/1528	21.12.2020

COVID-19 Vaccine Janssen	Covid- 19 aşısı (Vektör- aşısı)	Janssen-Cilag International NV	Mono	EU/1/20/1525	11.03.2021
	18 yaşından itibaren kullanım için uygundur				
Spikevax (COVID-19 Vaccine Moderna)	Covid- 19 aşısı (mRna)	Moderna Biotech Spain	Mono	EU/1/20/1507	06.01.2021
	6 yaşından itibaren kullanım için uygundur				
Vaxzevria (COVID-19 Vaccine AstraZeneca)	Covid- 19 aşısı (Vektör- aşısı)	AstraZeneca AB	Mono	EU/1/21/1529	29.01.2021
	18 yaşından itibaren kullanım için uygundur				
Nuvaxovid (NVX-CoV2373)	Covid-19 aşısı (Protein bazlı aşı)	Novavax CZ a.s.	Mono	EU/1/21/1618	20.12.2021
	18 yaşından itibaren kullanım için uygundur				

Avrupa Birliği tarafından halen kabul edilmeyen Çin Sinovac ve Rus Sputnik V aşılarının bilgileri şu şekilde;

SinovacBiotech: 2001 yılında kurulan SinovacBiotech, bulaşıcı hastalıklara karşı koruma sağlayan; aşılardan araştırılması, geliştirilmesi, üretimi ve ticarileştirilmesine odaklanan Çin merkezli bir biyofarmasötik şirkettir. Merkezi Pekin’de bulunuyor. Şirket Covid-19 hastalığına karşı CoronaVac aşısını üretiyor (Sinovac, 2021).

Sputnik V: Aşı Moskova’da bulunan Gamaleya Epidemiyoloji ve Mikrobiyoloji Araştırma Enstitüsü tarafından üretilmektedir. Bu merkez Rusya Federasyonu Sağlık Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteriyor. Sputnik V dünyada kaydolun ilk Covid-19 aşısı olarak belirtiliyor. Bu aşı 65’ten fazla ülkede kayıtlıdır. Sputnik V, etkinliği yüzde 90’ın üzerinde olan dünyadaki üç aşıdan biri olduğu resmi sitesinde duyurulmaktadır (Sputnik Vaccine, 2021).

EXTENDED ABSTRACT

In the study titled "Making out the World System in Vaccine News: Multipolar Determinism", "Der Impfstoff - Das Ende der Pandemie?" broadcast by the German state television channel WDR and also produced. In the news documentary (Vaccine - End of the Pandemic?), the multipolar world system can be seen by representing the vaccines developed against the Covid-19 epidemic. As the production was undertaken by the German state channel, Germany's political stance is described. In the documentary, the information about the vaccines developed by the companies of the countries was examined by taking into account the image of other countries. Although there has been the impression that Germany has emerged from the influence of the USA in foreign policy recently, it is seen that intergovernmental cooperation has increased with the joint work and collaboration of BioNTech and Pfizer companies during the epidemic period. Thus, it is noteworthy that the USA and Germany cooperate to control the vaccine market together by joining forces. While other Western countries are also partly in this group, it is seen that they are leaving China, which is the rising vaccine producer power of Asia. In the discourses of the documentary, the public was informed about the promotion, distribution and effects of vaccines developed against coronavirus by powerful states and transnational companies emerging from these states, as the virus has turned into severe danger in the global arena. It is seen that the struggle to prevent the epidemic has been transformed into a tool for economic dominance in the world system in the information discourses. In the race to become the world leader, certain regions of the world that countries control together with their convergence, distance and polarisation can be seen from documentary discourses. Accordingly, while the German government is promoting the vaccine of their own country, it is seen that the content that highlights the vaccines of the countries they are allies with are included in the documentary, taking into account the diplomacy/friendships between the countries. It is noteworthy that the German government used vaccine nationalism to show itself strongly in public. Also, it is crucial that the most significant foreign support was the USA and the developed countries of the West. In the study, in the news documentary "Der Impfstoff- Das Ende der Pandemie?" (The Vaccine – The End of the Pandemic?), produced and broadcast by the German state television channel WDR, considering the represented characteristics of Covid-19 vaccines and how the reality of vaccines of different countries is constructed, the close and distant relations of Germany's foreign policy between countries have been examined. Thus, Germany's political stance and position in the multipolar global

world has been tried to be revealed by interpreting Fairclough's discourse analysis method. According to Fairclough's analysis method, first, the text was defined (deciphering the discourses in the documentary), then it was analysed (categorising and analysing the discourses), and lastly, it was interpreted as a whole and in the context of the research topic in the conclusion part. During the analysis, first of all, vaccine discourses were placed in three different groups. These are categorised as "Information About Vaccines and Vaccine Companies", "Scientists, Journalists, NGO Members, Opinion Leaders, Heads of State, and Intra-State Political Institutions and Elite Opinions on Vaccines" and "Debates on the Abolition of Vaccine Patents". In the category of "Information about Vaccine and Vaccine Companies", the discourses used in the documentary about different vaccines and vaccine companies were analysed. By emphasising the importance of the BioNTech vaccine in general, it has been tried to shape a public perception that this vaccine will save the world. This situation is reinforced by discourses such as Germany's superiority in science, the support it provides to the vaccine company in its country, and the reliability of BioNTech in the world; for example, the major countries approve the vaccine. With the phrase "Everyone wants this vaccine", it is stated that the demand for the vaccine is very high. When this category is evaluated in general, the BioNTech vaccine is positioned above other vaccines in every aspect. In the category of "Scientists, Journalists, NGO Members, Opinion Leaders, Heads of State and Intra-State Political Institutions and Elite Opinions on Vaccines", discourses involving entities such as names, companies and governments were examined. In this category, it is seen that the discourses used by the politicians are included in the documentary to emphasise the importance of the vaccines of the countries. For example, Donald Trump, who was the US President at that time, said, "We will soon be the pharmacy of the world." In his speech, the world's number one pharmaceutical manufacturer, it can be told that Germany created the impression that it approves of the US national interests and that they act in cooperation. One of the clearest indications of this is that BioNTech has made an agreement with the US-based Pfizer. After Trump's speech, German Chancellor Angela Merkel appeared on the scene and said, "That is why we have a duty to act together worldwide," emphasising the cooperation between Germany and the USA. There is an impression that east-centred vaccines are far from science and are used as political propaganda material. Vaccines of Eastern countries cannot enter the market controlled by Western countries. For example, for the Russian vaccine Sputnik V, with the statements in the documentary, "Political pressure is high, Russia has approved a vaccine even though thousands of

people's tests are missing in the Phase-3 phase. This contradicts international rules." Russia is excluded from the Western market. It is noted that its scientific competence is inferior in power representation between countries. Likewise, for the Chinese vaccine Sinovac, "Chinese military and medical personnel are vaccinated (Chinese vaccine is shown). However, clinical tests are not finished." China's vaccine policy is criticised, and East-based vaccines are devalued, and the Chinese government is positioned as inferior. The related discourses about the "Debates on the Abolition of Vaccine Patents" were examined in the last category. In this respect, it is emphasised that, in addition to the importance of vaccine production, the vaccine field is a research area that brings high income, with statements such as "Patents make big money for pharmaceutical companies, and they can control price policies. However, these companies are supported by states and receive billions of subsidies". Therefore, while the competence of BioNTech and Pfizer companies is mediated in this field, the countries to which the companies belong are marginalised through other vaccines. These companies, especially the German BioNTech vaccine, dominate the world and direct the global money flow towards the West. States such as Germany and the USA provide subsidies to Western-based companies. The aid issue shows the wealth and power of the states. On the other hand, the Chinese vaccine is mostly associated with developing or third world countries, placing Eastern countries in a weak position. However, China's diplomatic initiatives and assertiveness also show that the West should be wary of China. The statement made by Ulrike Hermann, the writer of the "Die Tageszeitung" newspaper, in the documentary shows this. "There are loan agreements in these regions, for example, 'We will give you a billion, and you can get a Chinese vaccine with a billion that we give you.' This is not very pleasant for Westerners because this creates international vaccine diplomacy in the medium term." In the "Conclusion" part of the study, the selected discourses were interpreted as a whole in the context of the research topic. None of the components included in the fiction of the news documentary is coincidental, and the discourses of the German state television channel WDR have been carefully selected according to government policy. As a result of the analysis of the state-made documentary, the following conclusions were reached about Germany's political stance and position in the multipolar global world. It has been observed that Germany is in close cooperation with the Western world, especially with the USA, but approaches the UK more distantly as a result of the UK's departure from the European Union. However, it can still be said that it has closer relations with 4 first world countries, including 27 European countries, compared to other countries. This situation makes it possible

to interpret that the countries at the centre of the global world are in solidarity with each other. Germany, on the other hand, is in contact with China and Russia. Still, it is conveyed through the messages/codes of the documentary that they are in a superior position economically to these countries. Countries have been marginalised by the discourses that countries such as China or Russia need the West, especially Germany, and that they are weak in scientific studies without these countries. Germany supports the peace of global powers to increase its economic power in the multipolar system. This is an indication that he also supports humanist policies. In addition, it is tried to convey that Germany, as a central power in Europe, is a country that offers innovations to the world with its scientific superiority.

KAYNAKÇA

- Abbas, M. (2020). *Practical implications of 'vaccine nationalism': A short- sighted and risky approach in response to COVID- 19*. 10 10, 2021 tarihinde Econstor: <http://hdl.handle.net/10419/232250> adresinden alındı
- Adalı, B. (1986). *Belgesel sineması*. İstanbul: Hil Yayın.
- Alkan, N. (2000). ABD'nin Almanya politikası. *Avrasya Dosyası (ABD Özel)*, 54- 67.
- Althusser, L. (2006). Ideology and ideological state apparatuses. A. Sharma, & A. Gupta içinde, *The anthropology of the state: A reader* (s. 86- 101). Pondicherry: Blackwell Publishing.
- Aras, İ., & Günar, A. (2018). Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma referandumu: Brexit süreci ve sonuçları. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(2), 90- 110.
- AstraZeneca . (2021). 9 15, 2021 tarihinde Hakkımızda: <https://www.astrazeneca.com.tr/hakkimizda.html> adresinden alındı
- BioNTech. (2021). 9 16, 2021 tarihinde BioNTech Startseite: <https://biontech.de> adresinden alındı
- Bulduk, S. (2006). Sputnik sendromu. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(12), 61-69.
- Capilla, P. (2021). Post-Truth as a mutation of epistemology in journalism. *Media and Communication*, 9(1), 313- 322.
- Chaurasia, R., Joshi, D., & Sharma, D. (2020). Science and health journalism in context of Covid-19 pandemic. *Research Communication*, 253- 257.
- Costa, A., Souza, F., & Souza, D. (2016). Asking questions in the qualitative research context. *Qualitative Report*, 21(13), 6-18.
- Çiçek, M. (2014). Çin- ABD rekabetinde gelişen ÇİN- AB ilişkileri. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2), 1- 40.

- Efegil, E., & Musaoğlu, N. (2009). Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sisteminin yapısına ilişkin görüşler üzerine bir eleştiri. *Akademik Bakış*, 2(4), 1- 24.
- Ercan, G., & Daniş, P. (2019). Söylem, söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi: Tanımları ve kapsamaları. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 527- 552.
- Fairclough, N. (1993). *Discourse and social change*. UK: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. New York: Longman Publishing.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: Textual analysing for social research*. London: Roudledge.
- Fairclough, N., & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. T. A. van Dijk içinde, *Discourse as social interaction* (s. 258- 284). London: Sage.
- Fidler, D. (2010). *The challenges of global health governance*. 8 25, 2021 tarihinde CFR: <https://www.cfr.org/report/challenges-global-health-governance> adresinden alındı
- Gülınar, B., & Kazaz, M. (2014). Ideological framing in television news: The case of "Settlement process". *The International Journal of Humanities & Social Studies*, 8(4), 1064-1070.
- Güneş, E. (2012). Günümüz uluslararası siyasal sistemin yapısı ve güç dağılımı. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 23, 78- 101.
- Hekimler, O. (2020). Alman dış politikasında güç kavramı ve sivil güç konseptinin geleceği. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 2(1), 1-11.
- Jager, M., & Kaler, J. (2021). *Amerika 2021 – neuer Präsident, alte Probleme*. 9 5, 2021 tarihinde DGAP: <https://dgap.org/de/forschung/publikationen/amerika-2021-neuer-praesident-alte-probleme> adresinden alındı
- Köremezli, İ. (2021). Küresel siyasette Moskova'nın farklı yüzleri: Covid-19 salgını ile mücadele ve Sputnik V. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 241- 251.
- Kreft, H. (2015). *Germany, Europe and the challenges of a multipolar world*. 10 20, 2021 tarihinde ISPSW: https://www.files.ethz.ch/isn/193487/371_Kreft.pdf adresinden alındı
- Medeiros, E. S. (2009). *China's international behavior*. USA: RAND Corporation.
- Messler, G. B. (2012). China and the European Union – Partners in antagonism. S. Gareis, G. Hauser, & F. Kernic içinde, *The European Union A Global Actor?* (s. 252- 267). Opladen: Verlag Barbara Budrich.
- Milliyet*. (2020). 9 22, 2021 tarihinde Ursula von der Leyen: Çin ekonomik ve sistemik bir rakip: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/ursula-von-der-leyen- cin-ekonomik-ve-sistemik-bir-rakip-6241706> adresinden alındı

- Muzaffar, M., Yaseen, Z., & Rahim, N. (2017). Changing dynamics of global politics: Transition from unipolar to multipolar world. *LASSIJ*, 49- 61.
- Nichols, B. (2017). *Belgesel sinemaya giriş*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Oğuzlu, T. (2020). The political-economic transformation in the post-pandemic era. M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut içinde, *Turkish Academy of Sciences Publication* (s. 427- 440). Ankara: TÜBA.
- Parenti, M. (1999). The politics of news media. *Sacret Heart University Review*, 1(2), 1- 14.
- Patterson, A., & Clark, M. (2020). Covid- 19 and power in global health. *International Journal of Health Policy ana Management*, 9(10), 1- 3.
- Paul Ehrlich Institut. (2021). 10 21, 2021 tarihinde COVID 19 Impfstoffe: <https://www.pei.de/DE/arzneimittel/impfstoffe/covid-19/covid-19-node.html> adresinden alındı
- Rescheto, J. (2020). *DW*. 5 10, 2021 tarihinde Putin'in prestij aşısı "Sputnik- V": <https://www.dw.com/tr/putinin-prestij-a%C5%9F%C4%B1s%C4%B1-sputnik-v/a-54575275> adresinden alındı
- Sieren, F. (2018). *Zukunft? China!*. München: Penguin.
- Sinovac. (2021). 9 21, 2021 tarihinde Sinovac: <http://www.sinovac.com/index.php?lang=en> adresinden alındı
- Sputnik Vaccine. (2021). 9 20, 2021 tarihinde Sputnik Vaccine: <https://sputnikvaccine.com/> adresinden alındı
- Şah, U. (2020). Eleştirel söylem analizi: Temel yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7, 210- 231.
- Uğur, Ö. (2018). Uluslararası sistemde Avrupa Birliği'nin aktörlülüğü: Ortak dış ve güvenlik politikasının etkisi. *DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi*(58), 70- 82.
- van Dijk, T. (2009). News, Discourse and Ideology. K. Jorgensen, & T. Hanitzsch içinde, *The Handbook of Journalism* (s. 191- 204). New York: Routledge.
- van Dijk, T. A. (1995). *Discourse*. 9 23, 2021 tarihinde Power and News Media: <http://discourses.org/OldArticles/Power%20and%20the%20news%20media.pdf> adresinden adresinden alındı
- van Dijk, T. A. (1995b). *Discourse*. 9 4, 2021 tarihinde The Mass Media Today Discourses of Domination or Diversity: <http://www.discourses.org/OldArticles/The%20mass%20media%20today.pdf> adresinden alındı
- Wallerstein, I. (2004). *World system analysis: An introduction*. Durnham: Duke University Press.

Wang, D., & Lu, J. (2022). How news agencies' Twitter posts on COVID-19 vaccines attract audiences' Twitter engagement: A content analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 1- 20.